

Sociální právo ES

JUDr. Markéta Whelanová, Ph.D.

Po vstupu ČR do EU budou na území České republiky platit přímo aplikovatelné právní předpisy ES – tzv. nařízení. Některá nařízení ES se budou týkat i oblasti sociálního zabezpečení.

Základní právní předpisy:

Právo ES upravuje problematiku sociálního zabezpečení zejména ve dvou nařízeních, a to:

- nařízení Rady (EHS) 1612/68, o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství,
- nařízení Rady (EHS) 1408/71, o použití systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství; toto nařízení bylo provedeno nařízením 574/72, kterým se stanoví postup provádění nařízení 1408/71.

Na prvním místě uvedené nařízení 1612/68 bylo přijato k provedení článku 39 (dříve článek 48) Smlouvy o založení ES (tj. jedné ze zakládacích smluv ES). V článku 39 Smlouvy (článku 48 starého číslování) se uvádí, že:

1. *Volný pohyb pracovníků uvnitř Společenství je zajištěn.*
2. *Volný pohyb zahrnuje, pokud jde o zaměstnávání, odměnu za práci a jiné pracovní podmínky, zrušení jakékoliv diskriminace mezi pracovníky členských států založené na státní příslušnosti.*
3. *S výhradou omezení odůvodněných veřejným pořádkem, veřejnou bezpečností a ochranou zdraví zahrnuje právo:*
  - a) *ucházet se o skutečně nabízená zaměstnání,*
  - b) *pohybovat se za tím účelem volně na území členských států,*
  - c) *pobývat v některém z členských států za účelem výkonu zaměstnání v souladu se zákony a ostatními předpisy, které upravují zaměstnání vlastních státních příslušníků tohoto státu,*
  - d) *zůstat na území členského státu po ukončení zaměstnání, a to za podmínek, které budou předmětem prováděcích nařízení vypracovaných Komisí.*
4. *Ustanovení tohoto článku neplatí pro zaměstnání ve veřejné správě¹.*

Druhé, tzv. koordinační nařízení 1408/71 bylo přijato na základě článku 42 (dříve článek 51) Smlouvy o založení ES. Tento článek obsahuje zmocnění pro činnost orgánů Společenství, konkrétně, že:

Rada přijme postupem podle článku 251 v oblasti sociálního zabezpečení opatření, která jsou nezbytná k zajištění volného pohybu pracovníků; za tímto účelem Rada učiní úpravy, které pracovníkům a jejich oprávněným rodinným příslušníkům zajistí:

---

¹ Tuto výjimku je však nutno vykládat restriktivně. Musí jít o takové pracovní místo, které je přímo nebo nepřímo spojeno s výkonem veřejné moci a osoba na tomto místě musí vykonávat funkce, jejichž účelem je ochránit obecný zájem státu nebo jiného veřejného orgánu, a které proto vyžadují zvláštní vztah věrnosti ke státu, jejímž základem je státoobčanský svazek (viz např. rozsudek č. C-66/85 ve věci *Lawrie-Blum*, rozsudek č. C-149/79 ve věci *Komise ES proti Belgickému království*)

- a) pro účely vzniku a trvání nároků na dávky, jakož i pro výpočet jejich výše, započítávání všech dob splněných podle práva členských států,
b) vyplácení dávek osobám sídlícím na území členských států.

Rada se v rámci postupu podle článku 251 usnáší jednomyslně.

Nařízení 1612/68:

Nařízení 1612/68 zakládá právo státních příslušníků členských států (s výjimkou těch, na které se vztahuje článek 39 odst. 4 Smlouvy) na přístup k zaměstnání a jeho výkon na území jiného členského státu na základě stejných podmínek, jaké mají vlastní státní příslušníci tohoto státu. Je však možno vyžadovat určité jazykové znalosti, které jsou nediskriminačního charakteru a které jsou nutné a přiměřené vzhledem k výkonu příslušné práce².

Pracovník („worker“), který je státním příslušníkem jiného členského státu, má podle článku 7 odst. 2 nařízení právo na stejné sociální a daňové výhody jako vlastní pracovník daného členského státu. Má rovněž za stejných podmínek zaručen přístup k výuce v odborných školách, majících vztah k povolání (viz článek 7 odst. 3) a stejná práva a výhody ve věcech bydlení, zahrnující vlastnictví bytů, které potřebuje.

Pro úplnost je třeba dodat, že je zakázána nejen přímá, ale i nepřímá diskriminace pracovníků, kteří jsou státními příslušníky jiných členských států³.

Sociální práva dle článku 7 nařízení 1612/68 jako samotní pracovníci mají i rodinní příslušníci těchto pracovníků, ať mají či nemají státní příslušnost některého členského státu EU.

Článek 10 nařízení 1612/68 považuje za rodinného příslušníka manžela nebo manželku pracovníka, potomky mladší 21 let nebo potomky závislé na pracovníkovi, a dále i příbuzné pracovníka nebo jeho manžela (manželky) ve vzestupné linii, kteří jsou na nich závislí⁴. Za osobu závislou potom judikatura Evropského soudního dvora považuje takového člena rodiny, kterého pracovník podporuje⁵.

Podle návrhu směrnice Evropského Parlamentu a Rady o právu státních příslušníků Evropské Unie a členů jejich rodin pohybovat se a usazovat se svobodně v rámci území členských států⁶ se budou nadále za rodinné příslušníky považovat manželé, registrovaní partneři (pokud právo členského státu tento institut uznává), přímí potomci občana EU, jeho manžela nebo registrovaného partnera, a to do 21 let nebo závislí na nich, a závislí přímí příbuzní ve vzestupné linii občana EU nebo manžela či registrovaného partnera.

² Např. v rozsudku č. C-379/87 ve věci *Groener* nebylo v rozporu s nařízením 1612/68, když irská veřejná odborná vzdělávací instituce nezaměstnala Holanďanku paní Groener na pozici lektora na plný úvazek z důvodu, že nesložila zkoušky z irštiny; v rozsudku č. C- 281/1998 ve věci *Agonese* bylo naopak uvedeno, že je v rozporu s článkem 39 Smlouvy, když zaměstnavatel od osob z jiných členských států ucházejících se o práci vyžaduje důkaz o jejich jazykové znalosti výlučně ve formě zvláštního diplomu vydávaného pouze v jedné provincii tohoto státu.

³ Viz např. rozsudek č. C- 15/1996 ve věci *Schöning*, ve kterém se projednával případ kolektivních smluv v oblasti veřejné správy, které umožňovaly služební postup pouze pokud zaměstnanec ukončil určitou dobu výkonu služby ve skupině určené kolektivní smlouvou, aniž by byla vzata v úvahu srovnatelná služba absolvovaná v jiném členském státě.

⁴ Právo na přístup k zaměstnání na území daného členského státu, na kterém se usadil pracovník nebo samostatně výdělečně činná osoba, však mají pouze manžel (manželka) a děti mladší 21 let nebo děti závislé na pracovníkovi (článek 11).

⁵ Rozsudek Evropského soudního dvora č. 316/85 ve věci *Lebon*.

⁶ Poslední znění návrhu viz Společná pozice (common position) přijatá Radou dne 5.12.2004 (č.6/2004), OJ C 54E/12 ze dne 2.3.2004.

Rodinný příslušník se na území jiného členského státu nemůže usadit sám bez pracovníka, ledaže může být sám považován za pracovníka (zcela výjimečně bylo rozhodnuto jinak - viz rozsudek č. C-60/00 ve věci *Carpenter* a č. C-413/99 ve věci *Baumbast a R.*).

Děti státního příslušníka členského státu, který je zaměstnán nebo byl zaměstnán na území jiného členského státu, mají, pokud pobývají na území jiného členského státu, zaručen přístup k všeobecnému vzdělání, učňovskému vzdělání i odbornému výcviku v tomto státě za stejných podmínek, jako státní příslušníci tohoto státu (článek 12)⁷.

Pro úplnost je potřeba dodat, že volný pohyb osob v rámci Evropských společenství je možný pouze tehdy, existuje-li v konkrétním případě prvek migrace mezi členskými státy. Státní příslušník EU pobývající ve svém domovském státě tedy může mít méně práv, než která by měl, pokud by se usadil v jiném členském státě, neboť ve státě, kterého je státním příslušníkem, se bez možnosti prokázání prvku migrace nemůže dovolávat práva ES o volném pohybu osob⁸ (jev zvaný obrácená diskriminace). Ze stejného důvodu je možné, aby státní příslušník jiného členského státu měl v daném členském státě více práv (vyplývajících z volného pohybu podle práva ES) než vlastní občané tohoto státu.

Prvek migrace však ESD spatřuje ve stále větším množství situací (např. pokud se občan EU vrátí z jiného členského státu, kde pobýval, do svého domovského státu – viz rozsudek č. C-370/90 ve věci *Singh*, rozsudek č. C-109/01 ve věci *Akrich*).

Další ustanovení nařízení 1612/68 se týkají spolupráce a vzájemné informovanosti mezi členskými státy. Je nutné podotknout, že nařízení 1612/68 je provedeno rozhodnutím č. 2003/8/EC o systému EURES, které zakládá rámec pro vzájemné poskytování informací mezi členskými státy o volných pracovních místech a uchazečích o tyto pracovní místa (srov. dále Charta EURESu publikovaná v Úředním věstníku EU, řadě C 106 dne 3.5.2003, strana 3-10).

Sociální nároky vyplývající z nařízení 1612/68:

Jak již bylo uvedeno výše, má pracovník („worker“) právo na stejné sociální a daňové výhody jako vlastní pracovník daného členského státu (článek 7 odst. 2).

Na první pohled je tedy zřejmé, že možnost získat sociální výhody na území členského státu podle nařízení 1612/678 se vztahuje na výkon výdělečné činnosti. ESD však vykládá pojem pracovník velmi široce.

1) Pracovníkem je nejen osoba, pracující na základě pracovní smlouvy, ale každá osoba, která skutečně a vážně vykonává určitou výdělečnou činnost (v závislém vztahu), která není jen tak malého rozsahu, aby byla čistě okrajová a doplňková (viz rozsudek č. C-53/1981 ve věci *Levin*, rozsudek č. C-66/85 ve věci *Lawrie-Blum*, atd.). Do tohoto pojmu tedy spadají nejen pracovněprávní vztahy (včetně práce na částečný úvazek), ale i různé speciální vztahy obdobné (výkon práce učňů – viz rozsudek č. C-27/91 ve věci *Le Manoir*).

2) Podle judikatury ESD mohou určité výhody vyplývající ze statutu pracovníka přetrvat i poté, co pracovník přestane pracovat na území jiného členského státu. Do této skupiny spadá zejména případ, kdy pracovník ztratí práci (rozsudek č. C-85/1996 ve věci *Sala*), popř. se stane nedobrovolně nezaměstnaným např. z důvodu, že jeho pracovní smlouva uzavřená na dobu určitou, vypršela (rozsudek č. C-413/01 ve věci *Franca Ninni-Orasche*). Opustí-li osoba své zaměstnání, aby vykonávala celodenní studium, zachová si statut

⁷ Z rozsudku č. C- 9/74 ve věci *Casagrande* a č. C-308/1989 ve věci *di Leo* vyplývá, že toto ustanovení se vztahuje nejen na samotný přístup ke vzdělání, ale i na obecná opatření přijatá za účelem zjednodušení účasti na vzdělání (např. studijní podpory pro děti migrujících pracovníků).

⁸ Viz rozsudek č. C-147/87 ve věci *Zaoui*.

pracovníka pouze tehdy, existuje-li zde vztah mezi činností původně vykonávanou v hostitelském členském státě a studiem (rozsudek č. C-357/1989 *Raulin*).

3) Za pracovníka je rovněž považována osoba, která po určitou danou dobu pracovala na území jiného členského státu a po jejím skončení se rozhodla na jeho území zůstat. To vyplývá z nařízení 1251/70, o právu pracovníků zůstat na území členského státu po skončení zaměstnání v tomto státě (bez naplnění předchozí doby výkonu práce na území jiného členského státu může pracovník na území tohoto členského státu zůstat, je-li práce neschopen z důvodu pracovního úrazu nebo nemoci z povolání).

4) Pracovníkem je i osoba, která na území jiného státu vážně hledá práci, aniž v tomto státě bezprostředně před tím pracovala (viz rozsudek ESD č. C- 292/89 ve věci *Antonissen*). V těchto případech však osoba nemůže žádat o dávky s poukazem na článek 7 nařízení 1612/68 (viz např. rozsudek č. C-39/1986 ve věci *Lair*). Tento závěr byl potvrzen i zcela novým rozsudkem č. C-138/02 ve věci *Collins*.

Pro úplnost je však třeba uvést, že podle článku 69 nařízení 1408/71, o kterém se pojednává dále, mají nezaměstnané osoby odcházející hledat práci do jiného členského státu nárok na dávky v nezaměstnanosti (po dobu maximálně 3 měsíců – viz rozsudek č. C-215/00 ve věci *Petra Rydergard*), které jim na účet státu, ze kterého odcházejí a kde jsou registrováni jako nezaměstnaní, vyplácí instituce státu, kde osoba práci hledá.

Jak bylo uvedeno výše, požívají výhody jako pracovníci i rodinní příslušníci pracovníků – ať jsou státní příslušníci jiného členského státu či ne, kteří využívají práva volného pohybu osob spolu s pracovníky. To bylo potvrzeno např. rozsudky č. C-94/84 ve věci *Deak*, č. C-261/83 ve věci *Castelli* nebo č. C-32/75 ve věci *Christini*.

Co se týče druhu sociálních výhod, na které mají pracovníci, popř. jejich rodinní příslušníci nárok, nemusejí být tyto dávky přímo spojeny s konkrétním pracovním vztahem. Rozsudek ESD č. 207/78 ve věci *Even* definoval sociální a daňové výhody jako výhody, které jsou členským státem poskytovány národním pracovníkům z důvodu jejich statusu pracovníka nebo jako důsledek pouhého bydliště na státním území.

V rozsudku č. C-32/75 ve věci *Christini* ESD přiznal vdově po italském státním příslušníku bydlící ve Francii právo na slevu na jízděm u francouzských drah. V rozsudku č. C-94/84 ve věci *Deak* byla maďarskému státnímu příslušníku finančně závislému na své v Belgii pracující matce s italskou státní příslušností přiznána zvláštní dávka v nezaměstnanosti.

V rozsudku č. C-65/81 ve věci *Reina* ESD přiznal italskému manželskému páru žijícímu v Německu bezúročnou půjčku při narození dítěte, i když účelem této půjčky od státu, jejíž udělení záviselo na uvážení příslušného orgánu, bylo zvýšení porodnosti v Německu.

V rozsudku č. 310/91 ve věci *Schmidt* byl přiznán postižené dceři německého státního příslušníka, který dříve pracoval v Belgii u mezinárodní organizace a který již byl tamtéž v důchodu, příspěvek pro postižené.

Požadavek bydliště na území daného členského státu byl posouzen jako diskriminační požadavek v rozsudku č. C-57/96 ve věci *Meints*, ve kterém nebyl německému státnímu příslušníku pracujícímu na farmě v Nizozemí avšak bydlícímu stále v Německu, přiznán zvláštní nizozemský příspěvek pro osoby, jejichž pracovní smlouva byla ukončena z důvodu odstavení půdy.

V rozsudku č. C-249/83 ve věci *Hoeckx* byl prohlášen za diskriminační požadavek belgického práva, které tzv. minimex, dávku životního minima, u cizinců vázalo na splnění podmínky pobytu na belgickém území po dobu 5 let, ač pro belgické státní příslušníky žádná taková podmínka neplatila.

V rozsudku č. C- 137/84 ve věci *Mutsch* a později v rozsudku č. C-274/96 ve věci *Bickel a Franz* ESD rozhodl, že článek 7 nařízení 1612/68 se za určitých okolností může vztahovat i na volbu jednacího jazyka před soudem.

V rozsudku č. C-337/97 ve věci *Meeusen* byla belgické státní příslušnici žijící v Belgii přiznána podpora na studium v Nizozemí vzhledem k tomu, že byla závislým potomkem přeshraničních pracovníků žijících sice v Belgii, avšak pracujících (vykonávajících výdělečnou činnost) v Nizozemí.

Poněkud pochybně však působí rozsudek č. C-315/94 ve věci *Peter de Vos* a rozsudek č. C-243/91 ve věci *Taghavi*. V na prvním místě uvedeném rozsudku ESD rozhodl, pracovník pracující v jiném členském státě, který vykonává vojenskou službu ve svém státě, nemá nárok ve státě výkonu práce na příspěvky na penzijní

připojištění, a to i přesto, že byl tento příspěvek je ve státě výkonu práce poskytován osobám vykonávajícím vojenskou službu v tomto státě. V na druhém místě uvedeném rozsudku zase ESD nepřiznal paní Taghavi, iránské manželce Itala žijícího v Belgii, dávku pro invalidy. Je však možno konstatovat, že se jedná o ojedinělé případy.

Obdobné nároky jako pracovníci vykonávající činnost v závislém vztahu mají i státní příslušníci členských států a členové jejich rodin podnikající na území jiného členského státu, kteří tím využívají svobody usazování (viz článek 43 Smlouvy). To vyplývá z rozsudku č. C-337/97 ve věci *Meeusen*.

Sociální nároky osob, které není možno považovat za pracovníky podle nařízení 1612/68:

Maastrichtská smlouva novelizovala Smlouvu o založení ES a doplnila do ní tzv. institut občanství EU.

Článek 18 odst. 1 (dřívější článek 8a odst. 1 Smlouvy ES) stanoví:
Každý občan Unie má právo svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států s výhradou omezení a podmínek stanovených v této Smlouvě a v předpisech přijatých k jejímu provedení.

Na základě tohoto ustanovení začal ESD judikovat obšírněji než v letech minulých. Nárok na sociální výhody začal vztahovat i na osoby, které statut pracovníka neměly. Je možno zmínit tyto rozsudky ESD:

1) studenti

V rozsudku č. C-184/99 ve věci *Grzelczyk* byl francouzskému státnímu příslušníku studujícímu v Belgii přiznán během studia nárok na tzv. minimex, dávka na zajištění základních životních potřeb.

V rozsudku č. C-224/1998 ve věci *d'Hoop* byla belgické státní příslušnici paní d'Hoop, která začala v Belgii studovat vysokou školu, přiznán příspěvek na překonání finančně složitého období.

Je však nutno upozornit, že přiznání sociálních výhod v uvedených rozsudcích se vztahovalo na určité specifické situace. Z judikatury ESD není možno dovozovat, že hostitelský členský stát bude mít vůči studentu z jiného členského státu široké „sociální“ povinnosti, tj. že např. student žádající o pobyt na území jiného členského státu za účelem studia nebude muset mít k dispozici dostatečné finanční prostředky (viz též návrh nové směrnice o právu státních příslušníků Evropské Unie a členů jejich rodin pohybovat se a usazovat se svobodně v rámci území členských států, článek 24 odst. 2).

2) osoby hledající práci – rozsudek ve věci *Collins*

Jak bylo uvedeno výše, nemá osoba hledající bez předchozího legálního pobytu práci na území jiného členského státu nárok na sociální výhody podle článku 7 odst. 2 nařízení 1612/68. V rozsudku č. C-138/02 ve věci *Collins* však vznikla otázka, zda samotný institut evropského občanství zakotvený ve Smlouvě nezakládá nárok na dávky.

ESD uvedl, že státní příslušník členského státu hledající v těchto případech práci v jiném členském státě je nepřímou diskriminován, pokud domácí právo vyžaduje pro udělení dávek předchozí pobyt na svém území. Tato nepřímá diskriminace však může být dostatečně odůvodněna snahou členského státu zamezit dávkové turistice a zneužívání dávek, a pak může být přípustná.

Nároky vyplývající z nařízení 1408/71 - koordinace systémů sociálního zabezpečení v členských státech:

Důvodem pro přijetí nařízení 1408/71 a prováděcího nařízení k němu byla skutečnost, že nařízení 1612/68 zaručující základní práva pracovníkům a členům jejich rodin samo o sobě nevytvoří sociální zázemí pro migrující osoby. Účelem nařízení 1408/71 je proto zajistit, aby osoby migrující v rámci Společenství neztratily z důvodu migrace svá sociální práva a aby tím nebyly v méně výhodném postavení než osoby, které práva usadit se v jiném členském státě nevyužívají (viz rozsudek č. C-41/1984 ve věci *Pinna*).⁹

Nařízení 1408/71 je postaveno na čtyřech základních zásadách:

- zásadě rovného zacházení, kterou je zakázána diskriminace z důvodu státní příslušnosti pro migrující osoby (článek 3)¹⁰,
- zásadě aplikace právního řádu jediného státu (aby nedocházelo k pozitivní nebo negativní kolizi zákonů členských států – článek 13 a násl.)

Zaměstnaná osoba nebo osoba samostatně výdělečně činná v zásadě podléhá právu místa výkonu práce (činnosti), i když pobývá v jiném členském státě – zásada *lex loci laboris*. Pokud je zaměstnaná ve dvou členských státech, použije se přednostně právo státu, kde osoba bydlí a pokud nebydlí na území žádného státu, pak právo státu sídla podniku (viz článek 14 odst. 2 písm. b)). Pokud je však osoba zaměstnaná v jednom státě a v jiném vykonává činnost jako osoba samostatně výdělečně činná, mohou pojistné vyžadovat oba státy (viz článek 14c nařízení a např. rozsudek č. C-393/99 ve věci *Claude Hervein*, který říká, že by se nemělo v těchto případech vybírat pojistné, ze kterého by nevznikal žádný přínos.

- zásadě sčítání dob pojištění (důležité zejména pro vznik nároku na starobní důchod), a
- zásadě výplaty dávek do ciziny.

Smyslem nařízení 1408/71 však není unifikovat sociální právo členských států (což by, vzhledem k velkým rozdílům, nebylo prakticky možné), ale pouze jednotlivé sociální systémy koordinovat tak, aby osoby migrující v rámci Společenství nebyly kvůli působení v jiném členském státě zkráceny na svých sociálních právech. Proto nařízení stanoví povinnost členských států vzdát se ustanovení vyžadujících pobyt oprávněné osoby na jejím území (např. článek 10 a násl.) Na druhou stranu se však snaží zamezit překrývání dávek stejného charakteru (např. článek 12).

Osobní rozsah nařízení 1408/71:

1) Nařízení v článku 2 stanoví, že se vztahuje na zaměstnané nebo samostatně výdělečně činné osoby a na studenty, kteří jsou podřízeni právním předpisům jednoho nebo více členských států a kteří jsou státními příslušníky jednoho z členských států nebo kteří jsou osobami bez státní příslušnosti nebo uprchlíky s bydlištěm na území jednoho z členských států, a na členy jejich rodin. Nařízení se dále vztahuje na pozůstalé po zaměstnaných osobách nebo samostatně výdělečně činných osobách a pozůstalé po studentech, kteří byli podřízeni právním předpisům jednoho nebo více členských států, nezávisle na státní příslušnosti těchto osob, pokud jsou jejich pozůstalí státními příslušníky jednoho členského státu nebo osobami bez státní příslušnosti nebo uprchlíky pobývajících na území jednoho členského státu.

⁹ Dnes se však připravuje nové nařízení, které by mělo nahradit nařízení 1408/71 a lépe upravit koordinační pravidla. Jasněji by také mělo vzít v úvahu judikaturu ESD (viz Společná pozice č. 18/2004 ze dne 26.1.2004 přijatá Radou k návrhu nařízení Evropského parlamentu a Rady o koordinaci v systémech sociálního zabezpečení, OJ C 79E/15 ze dne 30.3.2004).

¹⁰ Zakázána je i diskriminace nepřímá (rozsudek č. C-124/1999 ve věci *Borowitz*).

Na první pohled je zřejmé, že osobní rozsah nařízení 1408/71 je širší, než osobní rozsah nařízení 1612/68. Nařízení 1408/71 se totiž dnes za určitých podmínek vztahuje i např. na studenty či osoby bez pracovní činnosti, tedy nejen na „pracovníky“¹¹. Navíc je možno dovolávat se nařízení i vůči státu, jehož je osoba státním příslušníkem (viz např. judikatura z oblasti zdravotní péče, viz dále).

Jednotlivé pojmy definuje nařízení v odstavci 1; nejdůležitějším je přitom pojem „zaměstnaná nebo samostatně výdělečně činná osoba“, kterou se míní zejména jakákoli osoba, jež je povinně nebo dobrovolně pojištěna proti jednomu nebo více rizikům krytým systémem sociálního zabezpečení pro zaměstnané nebo samostatně výdělečně činné osoby, nebo zvláštním systémem pro státní zaměstnance¹². Pojem osoba samostatně výdělečně činná je nutno vykládat extenzivně (viz rozsudek č. C-300/84 ve věci *Roosmalen* se uvádí, že výraz „samostatně výdělečně činná osoba“ je nutno vykládat tak, aby zahrnoval i osobu, která vykonává činnost, jež není založena pracovní smlouvou ani není samostatnou živnostenskou činností nebo samostatnou profesní činností, na základě které tato osoba obdrží příjem umožňující jí plnit všechny nebo některé potřeby).

2) Nedávnou novelou nařízení 1408/71, publikovanou pod číslem 859/2003, byl dále osobní rozsah nařízení rozšířen i na státní příslušníky třetích zemí, kteří legálně pobývají na území členského státu, a kteří se nacházejí v situaci, která se nedá omezit pouze na jeden členský stát. Jinými slovy, dnes se kolizní normy obsažené v nařízení 1408/71 vztahují i na legálně pobývající cizí státní příslušníky, kteří nejsou občany některého členského státu, a kteří migrují v rámci Společenství. Obdobná práva mají i členové jejich rodin a jejich pozůstalí.

3) Důležitým judikátem, který rozšiřuje rozsah ustanovení o důchodech v nařízení 1408/71, je rozsudek č. C-55/00 ve věci *Gottardo*¹³. Doporučení č. 22 vydané dne 18.6.2003 reaguje na tento rozsudek. Doporučuje členským státům, aby výhody týkající se penzí, které jsou požívány zaměstnanými nebo výdělečně činnými osobami - občany daného státu - podle smlouvy o sociálním zabezpečení s nečlenským státem, byly vztaženy též na zaměstnané nebo výdělečně činné osoby jiného členského státu.

Věcný rozsah nařízení 1408/71:

Článek 4 do věcného rozsahu zahrnuje (taxativní výčet):

- dávky v nemoci a mateřství,
- rodinné dávky,
- dávky v případě invalidity,
- dávky pro pozůstalé

---

¹¹ Nařízení 1408/71 se během času rozšiřovalo na další skupiny osob. Původně se vztahovalo pouze na pracovníky. Novelou č. 1390/81 však bylo rozšířeno i na osoby samostatně výdělečně činné. Na studenty se rozšířilo novelizujícím nařízením 307/99.

¹² Původně byli státní zaměstnanci z působnosti nařízení vyčleněni. To se však změnilo s rozsudkem č. C-443/93 ve věci *Vougioukas*. Později byli státní zaměstnanci přímo zapracováni do textu nařízení.

¹³ Tento rozsudek se týkal paní Gottardo, která v důsledku sňatku s francouzským manželem nabyla francouzské státní občanství. Protože v době sňatku měla povinnost státní příslušnost manžela převzít, musela se vzdát italského občanství. Pracovala střídavě ve Francii, Švýcarsku a Itálii. V důchodovém věku zjistila, že podle italského práva, pokud se podle nařízení 1408/71 sečtou doby pojištění získané ve Francii a Itálii, nebude mít dostatečné množství odpracovaných let pro nárok na důchod. Mezinárodní smlouva mezi Itálií a Švýcarskem však zajišťovala, že se do rozsahu odpracovaných let bude započítávat i doba odpracovaná ve Švýcarsku. Tato výhoda se však týkala pouze italských (a švýcarských) státních občanů.

ESD konstatoval, že příslušná sociální správa členského státu je povinna, k zajištění povinností vyplývajících z článku 39 Smlouvy, vzít ve věcech nabytí práva na starobní důchod v úvahu doby pojištění získané v nečlenském státě EU státním příslušníkem jiného členského státu za okolností, za kterých by byly vzaty do úvahy u státního příslušníka tohoto členského státu podle bilaterální mezinárodní úmluvy uzavřené mezi členským a nečlenským státem.

- starobní důchody,
- dávky při pracovních úrazech nebo nemocech z povolání,
- pohřebné, a
- podpory v nezaměstnanosti.

Vztahuje se na všechny obecné i zvláštní systémy sociálního zabezpečení, ať již jsou příspěvkové nebo nepříspěvkové. Výjimku však tvoří zvláštní nepříspěvkové systémy uvedené v příloze II k nařízení, jejichž platnost je omezena na část území státu.

Mezi zvláštní nepříspěvkové dávky vyloučené z rozsahu nařízení 1408/71 spadají pouze dávky zaměřené na zvláštní problém existující v určitém členském státě, např. řešení chudoby či řešení situace zdravotně postižených. ESD uznal jako zvláštní nepříspěvkovou dávku např. britský příspěvek na živobytí (viz rozsudek č. C-20/96 ve věci *Snares*) či zvláštní příspěvek tělesně postiženým (attendance allowance - rozsudek č. C-297/1996 ve věci *Patridge*). Vyloučení dávek z rozsahu nařízení však ESD schválí spíše výjimečně.

Nařízení se dále nevztahuje na sociální pomoc a lékařskou péči ani na systémy dávek pro oběti války (viz rozsudek ESD č. 207/78 ve věci *Even*). Pojem lékařská péče je však nutno vykládat velmi opatrně, a to kvůli článku 22 nařízení 1408/71¹⁴.

Článek 22 nařízení (naposledy upraven nařízením 631/2004) uvádí, že zaměstnaná nebo samostatně výdělečně činná osoba, která splňuje podmínky právních předpisů příslušného státu pro vznik nároku na dávky, a jejíž stav vyžaduje okamžité dávky během pobytu na území jiného členského státu... nebo která má povolení příslušného orgánu k odjezdu na území jiného členského státu za účelem léčení přiměřeného svému stavu, má nárok na věcné dávky poskytované na účet příslušného orgánu (tj. orgánu, u kterého je pojištěna) orgánem místa pobytu nebo bydliště podle jím uplatňovaných právních předpisů, jako by u něho byla pojištěna; doba, po kterou jsou dávky poskytovány, se však řídí právními předpisy příslušného státu (tj. státu, ve kterém je osoba pojištěna). Osoba má nárok i na na peněžité dávky poskytované příslušným orgánem podle jím uplatňovaných právních předpisů.

Podle odst. 2 článku 22 povolení k odjezdu nelze odmítnout, pokud příslušné léčení je zahrnuto do dávek stanovených právními předpisy státu pobytu a pokud dotyčné osobě nemůže být léčení poskytnuto v době obvykle potřebné pro jeho získání na území státu pobytu, berouce v úvahu stav osoby a pravděpodobný vývoj nemoci.

Tato pravidla se vztahují rovněž na osoby, které jsou státními příslušníky členského státu pojištěnými podle právních předpisů členského státu, a na členy jejich rodin bydlící s nimi.

Příklady z judikatury k nařízení 1408/71:

K výše uvedenému nařízení, popř. prováděcímu nařízení k němu, se vztahuje velmi bohatá judikatura ESD. V uvedených judikátech se obvykle rozhoduje, zda určitá dávka spadá do rozsahu nařízení 1408/71 či ne a zda příslušný členský stát svým postupem porušil toto nařízení. Pro úplnost je nutno upozornit, že některé dávky spadají i do rozsahu nařízení 1612/68 i do rozsahu nařízení 1408/71.

V rozsudku č. C-124/1999 ve věci *Boranitz* bylo uvedeno, že princip zákazu diskriminace v článku 3 odst. 1 nařízení 1408/71 zakazuje, aby národní právo znemožňovalo posílat do jiného členského státu platby vyšší než platby uplatňované v rámci členského státu. Obdobně např. rozsudek č. C-190/2000 ve věci *Duchon*.

Ve spojených věcech C-245/94 a C-312/94 *Hoever a Zachow* bylo stanoveno, že dávka typu přídatku na výchovu dítěte, která se automaticky poskytuje osobám, které splní určité, objektivně definované podmínky, aniž by bylo vzato v úvahu osobní hodnocení nebo hodnocení na základě uvážení osobních potřeb, a která se poskytuje za účelem uhrazení rodinných výdajů, zvláště pak uhrazení služeb spojených s výchovou dítěte, musí být považována za rodinnou dávku ve smyslu článku 4 odst. 1 písm. h) nařízení 1408/71.

(Na základě tohoto judikátu byla manželka zaměstnané osoby, která žila s rodinou v jiném členském státě, oprávněna obdržet rodinné dávky ve státě zaměstnání manžela).

¹⁴ K usnadnění poskytování zdravotní péče na území jiného členského státu přijala EU nedávno nové předpisy týkající se jednotné evropské karty zdravotního pojištění, která nahradí dosud používané formuláře E111. Srov. rozhodnutí 2003/751/ES, 2003/752/ES a 2003/753/ES.

V rozsudku C-255/1999 *Humer* se řešil případ, ve kterém Rakousko nepřiznalo dávku ze systému sociálního zabezpečení jednomu z rodičů žádajícímu o tuto dávku proto, že druhý rodič a dítě měli pobyt v jiném členském státě (Francii). Soud posoudil příslušný rakouský zákon, na základě kterého rozhodovaly rakouské orgány, za neslučitelný a v rozporu s články 73 a 74 nařízení 1408/71, které u rodinných dávek přikazují nahlížet na rodinné příslušníky trvale bydlící v jiném členském státě stejně, jako kdyby bydleli v tomto členském státě.

Ve spojených věcech C- 82/86 a C-103/86 *Laborero a Sabato* se zkoumalo, zda systém nepovinného sociálního zabezpečení, které měl italský občan pan Laborero s bydlištěm v Belgii založen během svého pracovního pobytu v belgickém Kongu (pozdějším nezávislém Zairu) podle příslušného belgického zákona, a který měl založen za svého života i manžel paní Sabato, Ital, který pracoval v belgickém Kongu, spadá do rozsahu nařízení 1408/71. ESD uvedl, že osoba pojištěná podle dobrovolného sociálního systému (jako ten belgický, jenž je určen osobám vykonávajícím činnost ve státě, který není členským státem EU), která během doby pojištění vykonávala činnost jako osoba zaměstnaná nebo výdělečně činná, je pracovníkem podle nařízení 1408/71. Na uvedený belgický systém se tudíž nařízení 1408/71 vztahuje. Dále bylo uvedeno, že pro stanovení okruhu právních předpisů členského státu, které se použijí, není podstatné místo výkonu práce, ale spojení mezi pracovníkem a systémem sociálního zabezpečení, který se na pracovníka vztahuje. (Obdobně i rozsudek č. C-300/84 ve věci *Roosmalen*).

V rozsudku č. C-215/90 ve věci *Twomey* se posuzoval případ britské státní příslušnice bydlící nejprve v Británii, která se později přestěhovala do Irska a tam onemocněla. Británie jí odmítla vyplatit nemocenskou dávku, protože odešla do jiného členského státu. ESD uvedl, že osoba zůstává kryta právem kompetentního státu, dokud nezačne být aktivní v jiném státě.

Rozsudky č. C-157/99 ve věci *B.S.M. Geraets-Smits a H.T.M. Peerbooms* se týkaly sporů u národních soudů, kdy žalobci s nizozemskou státní příslušností Geraets-Smits a Peerbooms žalovali příslušné nizozemské instituce, protože jim neproplatily náklady za léčení v Německu (léčba Parkinsonovy nemoci) a Rakousku (terapie používající neurostimulace). Zvláštností tohoto případu bylo, že uvedené léčebné postupy prováděné v jiných členských státech byly v Nizozemí považovány za neobvyklé, popř. experimentální. ESD uvedl, že členský stát může poskytnout nemocniční péči v jiném členském státě (tedy nikoli péče jiné, než nemocniční !!! – viz rozsudek č. C-385/99 ve věci *V.G. Müller-Fauré a E.E.M. van Riet*, rozsudek č. C-8/02 ve věci *Leichtle*) podrobit předchozímu schválení (povolení) a naplnění podmínek, že léčení je považováno za obvyklé v profesních kruzích a že pojištěná osoba toto léčení potřebuje (podmínka nezbytnosti). Takový závěr byl odůvodněn tím, že pokud by si pojištěné osoby mohly libovolně zvolit, jaké zdravotnické zařízení vyhledají, vyvolal by takovýto model zhroucení systému plánování, jehož účelem je dosažení stabilní, vyvážené a dostupné zdravotní péče, a dále i plýtvání technickými i lidskými zdroji. Obvyklost léčení musí být posuzována tak, aby povolení nebylo zamítnuto tehdy, kdy se léčení dostatečně testuje na poli mezinárodního lékařského výzkumu. Povolení může být zamítnuto pro nenaplnění podmínky nezbytnosti pouze pokud stejné nebo stejně účinné léčení může být poskytnuto bez nepřiměřeného prodloužení ve zdravotnickém zařízení, které má uzavřenou smlouvu s pojišťovnou pojištěnce.

V rozsudku č. C-368/98 ve věci *Vanbraekel* se řešila výše náhrady za operaci belgické státní příslušnice pojištěné v Belgii, která byla provedena ve Francii. Belgická státní příslušnice si operaci zaplatila a zažádala si zpětně o náhradu. Tato náhrada byla za provedenou operaci podle belgického práva o 1/3 vyšší než podle práva francouzského. ESD uvedl, že pokud je náhrada nákladů nemocničních služeb ve státě nemocničního pobytu podle právních předpisů tohoto státu poskytována v nižší výši než ve státě registrace pojištěné osoby, musí být pojištěné osobě poskytnuta částka podle právních předpisů státu registrace, tj. částka vyšší.